

SYMBOLIKA ORELSKÝCH SLETŮ V BRNĚ 1922 A V PRAZE 1929¹

Sabina Máchová

1 Úvod

Dějiny katolické tělocvičné organizace Orel jsou na rozdíl historie Sokola stále nedostatečně prozkoumanou tematikou. Zatímco v poznání institucionálních dějin Orla nastal v uplynulých letech pokrok, symbolika orelského cvičení nebyla dosud zevrubně analyzována. Institucionální dějiny se staly středem zájmu především studentů na vysokých školách. Lze jmenovat například Martina Sosnu, který se věnoval historii Československého Orla ve Slezsku a jeho magisterská diplomová práce pojednává o župě Kadlčákově a Křížkovského.² Další práce byly zaměřeny na historii župy Kubišovy³ a kardinála Bauera.⁴ Vývojem orelského hnutí v Čechách se zabýval ve své dizertační práci Stanislav Vejvar.⁵ Naopak organizaci Orla na Moravě do roku 1914 se věnoval ve své studii Tomáš Tlustý.⁶ Orelské ústředí v Brně vydalo v malém nákladu roku 2005 publikaci Josefa Papeže s názvem *Československý Orel v exilu-župa Svatováclavská: 1948–1990*,⁷ která se věnovala problematice vývoje Československého Orla po únoru 1948. Publikace je koncipovaná dvojazyčně a je doplněna velkým množstvím dříve nepublikovaného obrazového materiálu.

¹ Studie vznikla s podporou projektu Studentské grantové soutěže Slezské univerzity v Opavě Symbolika orelského tělocvičného hnutí, č. 10/2019/SGS.

² SOSNA, Martin: *Orelské hnutí ve Slezsku do roku 1948*. Magisterská diplomová práce, Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd, Hradec nad Moravicí 2010.

³ Ta vznikla rozdělením původní Západomoravské orelské župy Václava Kosmáka. NOVÁK, Martin: *Historie tělesné výchovy a sportu v jednotách Kubišovy župy spolku Orel*. Magisterská diplomová práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra tělesné výchovy a sportu, České Budějovice 2019..

⁴ MÁCHOVÁ, Sabina: *Dějiny orelské župy kardinála Bauera*. Magisterská diplomová práce, Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko-přírodovědecká fakulta, Ústav historických věd, Opava 2019.

⁵ VEJVAR, Stanislav: *Dějiny tělovýchovné organizace Orel v Čechách 1909–1948*. Dizertační práce, Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, Kladno 2014.

⁶ TLUSTÝ, Tomáš: *Počátky a vývoj orelské organizace na Moravě do roku 1914*. Studia sportiva, 12 (1), 2018, s. 94–106.

⁷ PAPEŽ, Josef: *Československý orel v exilu-župa Svatováclavská: 1948–1990*. Brno 2005.

Co se týče symboliky cvičení, nabízí se srovnání orelských akcí zejména se sokolskými a socialistickými vystoupeními, jež byla v poslední době předmětem hned několika studií. Předně je třeba jmenovat významnou práci Petra Roubala s názvem *Československé spartakiády*, kde se dopodrobna zabývá symbolikou komunistických veřejných cvičení, které po formální stránce navazovaly na německé turnfesty a sokolské slety.⁸ Na téma všesokolských sletů napsala Tereza Konývková dizertační práci *Tělo v pohybu: Performativita sokolského hnutí v období formování moderního českého národa*.⁹ K tělovýchově a sportu v meziválečném období vyšla také práce Marka Waice *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Práce se opět primárně věnuje sokolskému a komunistickému hnutí.¹⁰

Tato studie má za cíl vyplnit mezeru v bádání analýzou symboliky hromadných cvičení největšího katolického tělocvičného spolku Československého Orla. Primární prameny k této problematice tvoří orelský tisk, zvláště věstník Orel a jeho příloha Tělesná výchova, denní katolický tisk jako je Čech, Našinec, periodikum Eva: měsíčník pro vzdělání českých žen a dívek (s přílohou Orlice), ale také tisk konkurenčních organizací jako například Věstník sokolský. Činnost členů Orla se ocitla také pod drobnohledem redaktorů Lidových novin či sociálně demokratické Rovnosti.

Velké množství fotografického a obrazového materiálu se nachází v archivu orelského ústředí.¹¹ Naopak ve sbírkách Národního filmového archivu se dochovalo torzo dokumentárního filmu. Šestiminutový film zachycuje návštěvu prezidenta T. G. Masaryka na cvičení Československého Orla konajícího se ve dnech Svatováclavského milénia.¹²

Téma orelské symboliky ovšem obsahuje hlubší problematiku českého politického katolicismu, jelikož katolické strany spolu se satelitními sdruženími byly úzce provázány. Českému politickému katolicismu se věnoval Pavel Marek v obsáhlé studii s názvem *Český katolicismus 1890–1914*, v níž se

⁸ ROUBAL, Petr: *Československé spartakiády*. Praha 2016, s. 9. Petr Roubal mluví o turnefestech a sokolských sletech jako o předchůdcích spartakiádních vystoupení.

⁹ KONÝVKOVÁ, Tereza: *Tělo v pohybu. Performativita sokolského hnutí v období formování moderního českého národa*. Dizertační práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Katedra divadelních studií, Brno 2018.

¹⁰ WAIC, Marek: *Tělesná výchova a sport v politickém životě meziválečného Československa*. Praha 2018.

¹¹ Archiv není inventarizován. Jedná se o soukromý archiv orelského ústředí v Brně.

¹² Národní filmový archiv, Svatováclavské Dni Orelstva Praha 28. VI. – 8. VII. 1929, číslo z AIS 68134.

zaměřil jak na Moravu, tak na Čechy.¹³ Pavel Marek byl také součástí kolektivu autorů, z jejichž pera vyšla monografie s názvem *Český politický katolicismus 1848–2005*.¹⁴

Nelze opomenut téma vztahu Vatikánu a českých zemí v období první světové války, které se ve své studii *Vatikán a české země v letech 1914–1918* věnoval Marek Šmíd.¹⁵

Po roce 1918 si členové Orla, kteří byli po vzniku republiky společností považováni za obhájce habsburské monarchie, postupně získávali své místo vedle většího Sokola. Jeho členové a především představenstvo si s sebou nesli zátěž v podobě obviňování z antirepublikánského smýšlení. Po vzniku Československa se však katolický politický proud, reprezentovaný především osobností Jana Šrámka, snažil o větší identifikaci s národní myšlenkou, tak aby docházelo k lepšímu soužití vlasteneckých postojů a katolicismu, což se projevilo také na postojích orelské organizace. K problematice vztahů katolické církve a nově vzniklého, z části sekularizovaného, československého státu se věnuje Michal Pehr a Jaroslav Šebek v monografii s názvem *Československo a Svatý stolec: Od nepřátelství ke spolupráci (1918–1928)*¹⁶ a Marek Šmíd v práci *Apoštolský nuncius v Praze: Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*.¹⁷ Stejný autor se pak věnoval vztahu českých katolíků a prezidenta T. G. Masaryka ve studii, která vyšla v odborném periodiku Střed.¹⁸ Dále je nutné uvést práci Miloše Trapla *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*, která se také věnuje sledovanému období.¹⁹

Ve dvacátých letech postupně nastávalo uklidnění protikatolických nálad a římsko-katolická církev spolu s Československým Orlem si znovu zača-

¹³ MAREK, Pavel: *Český katolicismus 1890–1914: Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století* (dále jen *Český katolicismus*). Olomouc 2003.

¹⁴ FIALA, Petr – FORAL, Jiří – KONEČNÝ, Karel – MAREK, Pavel – PEHR, Michal – TRAPL, Miloš: *Český politický katolicismus 1848–2005*. Brno 2008.

¹⁵ ŠMÍD, Marek: *Vatikán a české země v letech 1914–1918* (dále jen *Vatikán a české země*). Brno 2020.

¹⁶ PEHR, Michal – ŠEBEK, Jaroslav: *Československo a Svatý stolec. Od nepřátelství ke spolupráci*. I. Úvodní studie. Praha 2012.

¹⁷ ŠMÍD, Marek: *Apoštolský nuncius v Praze. Významný faktor v československo-vatikánských vztazích v letech 1920–1950*. Brno 2015.

¹⁸ Týž: *Čeští katolíci a prezident T. G. Masaryk po vzniku Československé republiky* (dále jen *Čeští katolíci a prezident T. G. Masaryk*). Střed. Časopis pro mezioborová studia Střední Evropy 19. a 20. století, 1, 2011, s. 60–76.

¹⁹ TRAPL, Miloš: *Politický katolicismus a Československá strana lidová v Československu v letech 1918–1938*. Praha 1990.

li získávat důvěru hlavního proudu společnosti. Především Československá strana lidová pod vedením Jana Šrámka se profilovala jako demokratická a provládni.²⁰ Šrámek byl natolik pružným a trpělivým politikem, že se mu podařilo získat důvěru nejen svých stranických politiků, ale i věřícího obyvatelstva a velkou část duchovních. Vrcholným představitelům státu, ale také nevěřícímu obyvatelstvu, nezbývalo nic jiného než uznat důležitost katolického živlu.²¹ Osobnosti Jana Šrámka se věnovali Pavel Marek, Karel Konečný či Miloš Trapl v monografiích *Jan Šrámek a jeho doba*²² nebo *Politik dobré vůle: život a díle msgr. Jana Šrámka*.²³ Zajímavou sondou do závěru života tohoto významného politika je studie Jiřího Šindara s názvem *Zemřel pod cizím jménem: Dramatický závěr života Jana Šrámka*.²⁴

V silné opozici vůči Orlu pochopitelně i nadále zůstávala Československá obec sokolská, která se se svým „klerikálním“ rivalem nehodlala smířit ani po konání Svatováclavských dní Orelstva 1929, kterých se účastnil také prezident Masaryk. Po jejich úspěchu začalo vedení Orla plánovat slet na rok 1939. Vše nakonec přerušila německá okupace a následný zákaz organizace. Stejný osud postihl i slet plánovaný na konec čtyřicátých let.

2 Cesta k prvnímu orelskému sletu 1922

V devadesátých letech 19. století výrazně pokročila polarizace původně jednotné české občanské společnosti. Především mladí římsko-katoličtí kněží usilovali o založení křesťanskosociálního hnutí. Pro tento úkol byla připravena půda roku 1891, kdy papež Lev XIII. vydal encykliku *Rerum novarum*. Ta nabádala k zakládání katolických spolků, jež by tvořily substrát pro vznik stranických politických útvarů. Encyklika se vyjadřovala hlavně k palčivé dělnické otázce,²⁵ proto po jejím vydání začali rychle jednat kněží v českých zemích hlásící se k sociálnímu proudu a zasadili se o vznik křesťansko-sociál-

²⁰ ŠMÍD, M.: *Čeští katolíci a prezident T. G. Masaryk*, s. 73–74.

²¹ PEHR, M. – ŠEBEK, J.: *c. d.*, s. 21.

²² MAREK, Pavel a kol.: *Jan Šrámek a jeho doba*. Brno 2011.

²³ TRAPL, Miloš – KONEČNÝ, Karel – MAREK, Pavel: *Politik dobré vůle: život a dílo msgr. Jana Šrámka*. Praha 2013.

²⁴ ŠINDAR, Jiří: *Zemřel pod cizím jménem: dramatický závěr života Jana Šrámka*. Kostelní Vydří 2007.

²⁵ BOROVÍČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan Pavel – BĚLINA, Pavel: *Velké dějiny země koruny české, svazek XII. b (1890–1918)*. Praha–Litomyšl 2013, s. 162–163; MAREK, P.: *Český katolicismus*, s. 14.

ních stran (Moravsko-slezská křesťansko-sociální strana na Moravě a Křesťansko-sociální strana v Čechách).²⁶ Zakládána zájmová sdružení, mezi ně se později zařadil také Orel, umožňovala politickým stranám rozšiřovat svou členskou i voličskou základnu.²⁷

Počínaje 20. stoletím se katolický tábor začal modernizovat, vytvářel pevnou vnitřní síť satelitů a hledal vhodné příležitosti k organizování mládeže. Tělocvičný spolek se zdál být nejlepším řešením. Dalším podnětem bylo i zvyšující se napětí mezi členy liberálního Sokola a věřícím obyvatelstvem.²⁸ Roku 1910 vydala Česká obec sokolská oficiální výzvu, směřovanou katolíkům, k opuštění Sokola.²⁹ V té době již rok existovala katolická tělocvičná organizace Orel. Byla tak zahájena cesta katolické církve k rozšíření církevního života prostřednictvím širokého spektra zájmových sdružení a výchovy mladé generace v duchu katolicismu.³⁰

Jedním z prostředků k oslovení širší veřejnosti se staly slety, které měly za úkol získat jak větší počet cvičenců, tak publika. Nejenže se orelská veřejná cvičení stala prostředkem k zviditelnění katolické organizace, ale hlavně „měly stejný význam jako ostatní církevní slavnosti lidového charakteru a zaujímaly nezastupitelné místo při budování pocitu sounáležitosti a příslušnosti ke katolickému táboru.“³¹ Nejvýznamnější byly před rokem 1914 zemské orelské slety. Do první světové války se konaly čtyři: první roku 1909 ve Vyškově, další dva roku 1910 a 1912 v Kroměříži,³² roku 1912 se uskutečnil také první zemský slet Orla v Čechách, který hostil Hradec Králové.³³

Účastníci prvního zemského sletu ve Vyškově se potýkali s velkou nelibostí ze strany Sokola. Sokolové se této akce zúčastnili ve svých krojích, aby tak vyjádřili svůj nesouhlas se vznikem konkurenční tělocvičné organizace,

²⁶ Tamtéž, s. 23–24; ŠMÍD, M.: *Vatikán a české země*, s. 60.

²⁷ FIALA, P. – FORAL, J. – KONEČNÝ, K. – MAREK, P. – PEHR, M. – TRAPL, M.: *c. d.*, s. 40; MAREK, P.: *Český katolicismus*, s. 216–217.

²⁸ Tamtéž, s. 216–217.

²⁹ „Sokolstvo shromážděné na dnešním sjezdu prohlašujíc znovu své stanovisko naprosté svobodomyšlnosti v otázce náboženského přesvědčení každého příslušníka svého, odsuzuje toto počínání strany klerikální vůbec, jemuž chce čelit zvýšenou činností vlastní, soustavným šířením své práce a zvýšenou péčí o vzdělání a zúšlechťení lidu českého. Do jednoty sokolské nebudtež přijímány za členy příslušníci klerikálních spolků a ti, kdož snahám klerikálním vědomě slouží.“ *Sokolstvo a klerikální jednoty tělocvičné*. Věstník sokolský: list svazu českoslovanského sokolstva, 14, č. 23, 10. 12. 1910, s. 604.

³⁰ MAREK, P.: *Český katolicismus*, s. 216.

³¹ Tamtéž, s. 219.

³² *Orlici na cestu*: Eva: měsíčník pro vzdělání žen a dívek, příloha Orlice, 19, č. 1, 1. 1922, s. 3.

³³ MAREK, P.: *Český katolicismus*, s. 219.

navíc postavené na čistě katolických hodnotách. Nakonec se slet obešel bez větších sporů až na jediný incident, když se několik diváků pod vlivem alkoholu snažilo zatarasit cestu první řadě průvodu. Po slavnostním průvodu následovala hromadná cvičení. Na všech zemských sletech se cvičila nejčastěji prostná a pak také nářadové cviky (hrazda, bradla, kůň atd.). Pravděpodobně se, stejně jak tomu bylo v případě názvu, moravský Orel inspiroval jeho starším slovinským bratrem.³⁴ V roce 1912 byl navíc předváděn šerm, který vzbudil velké nadšení a zájem.³⁵ Po třetím velmi okázalém a úspěšném moravském zemském sletu v Kroměříži se měl uskutečnit další slet roku 1915.³⁶ Jan Šrámek se oprávněně obával, že se vytrácí původní duchovní rozměr sletů a převažuje jistá pompéznost. Z toho důvodu ohlásil pauzu ve sletech a organizace se měla zaměřit na rozvoj duchovního života členů.³⁷ Slibně se rozvíjející hnutí ale zasáhla první světová válka.

Po roce 1918 si československý katolický tělocvik začal hledat spojení v dalších evropských metropolích. Ještě před konáním brněnského sletu (1922) se uskutečnil zájezd Orelstva do Mariboru (1920) a do Štrasburku (1921). Zejména zájezd do Štrasburku byl důležitým krokem orelské organizace.³⁸ Její členové si uvědomovali potřebu silnější podpory a organizace vstoupila do Mezinárodní unie katolických tělocvičných spolků se sídlem v Paříži. Roku 1921 existovalo po celé Evropě a Americe 12 velkých národních katolických tělocvičných organizací.³⁹ Účast na závodech ve Štrasburku byla potvrzením spolupráce všech katolických tělocvičných organizací. Některé z nich se pak účastnily brněnského orelského sletu roku 1922.

³⁴ „Slovinský Orel byl vzorem Orla moravského, jméno jeho převzato i pro křesť. soc. odbory u nás. Slovinský Orel je starším (ač ne o mnoho) bratrem Orla moravského a tím československého.“ *Orel český, americký a slovinský*. Našinec, 48. č. 182, 11. 8. 1912, s. 4.

³⁵ *I. zemský slet křesťanskosociálních tělocvičných odborů „Orel“*. Našinec, 45, č. 142, 8. 9. 1909, s. 1–2; *I. slet českého Orla v Hradci Králové*. Našinec, 48, č. 172, 31. 7. 1912, s. 1–2; *II. zemský slet Orla v Kroměříži*. Našinec, 48, č. 183, 13. 8. 1912, s. 2.

³⁶ *II. zemský slet Orla v Kroměříži*. Našinec, 48, č. 183, 13. 8. 1912, s. 2.

³⁷ MAREK, P.: *Český katolicismus*, s. 219.

³⁸ *Orelské zájezdy za hranice*: Orel, 6, č. 3–4, 1921, s. 41.

³⁹ Ve Francouzské organizaci bylo roku 1922 napočítáno kolem 250 tis. členů, v belgické 80 tis. členů, v lucemburské 12 tis. členů, v italské 80 tis. členů, ve švýcarské 6 tis. členů, v jihoslovenské 22 tis. členů, V Katolickém Sokolu českém v Americe 2 tis. členů, ve slovenském 20 tis. členů a německém 110 tis. členů. Existovaly i katolické tělocvičné spolky v Holandsku, Irsku a v Kanadě, ale nedochovaly se zprávy o počtech členů. *Československý Orel*. Salon: společnost, sport, divadlo, film, moda, výtvarné umění, 1, č. 3, 7. 1922, s. 5.

3 Slet Orelstva v Brně 1922

3.1 Vojsko Spartakovo proti Metodějovi a Husovi

Navzdory antikatolicky orientované poválečné politické reprezentaci se velká část obyvatelstva stále hlásila k římsko-katolické církvi, což ještě umocnilo připojení Slovenska, jež si zachovávalo silně religiózní ráz, ale také Podkarpatské Rusi, kde se velká část obyvatel hlásila k řecko-katolické církvi.⁴⁰ Vzhledem k atmosféře ve společnosti⁴¹ v popřevratových letech se první celostátní orelský slet konal až roku 1922, nikoli 1920 jako VII. všesokolský slet.⁴²

Navzdory silným poválečným protikatolickým náladám se Československý Orel stal druhou největší organizací svého druhu v republice.⁴³ Zatímco Sokol se prezentoval jako nadstranická, národní organizace, i když se ozývaly hlasy, které hlásaly, že se Sokol stává doménou národní demokracie,⁴⁴ Svaz Dělnických tělovýchovných jednot (dále jen DTJ), Federace dělnických tělocvičných jednot (dále jen FDTJ) i Československý Orel byly vnímány jako organizace propojené s konkrétními politickými stranami a jejich programy.⁴⁵ Není proto překvapením, že prvního poválečného orelského sletu se neúčastnil prezident Masaryk, jenž choval vůči katolickému Orlu i k jeho představiteli Janu Šrámkovi přinejmenším neutrální vztah.⁴⁶ Marek Šmíd ve své studii píše: „Katolické kruhy si na Masarykovu chladnost, diplomatickou korektnost či relativní náboženskou neutralitu ve vztahu ke katolické

⁴⁰ V roce 1910 se na území Podkarpatské Rusi hlásilo k řecko-katolické církvi 373 tis. obyvatel. KLÍMEK, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české, svazek XIII. (1918–1929)*. Praha 2000, s. 89.

⁴¹ Sami katolíci v Novinách z pod Rahoště si byli ještě roku 1923 vědomi přetrvávajících protikatolických nálad: „Dokud však bude největší část národa, katolický lid český, politicky orientovaný v lidové straně vylučován z národa jako nějaká prašivá ovce a to jen proto, aby ukojena byla nesmiřitelná zášť protikatolická několika nerozumných fanatiků, dotud nelze mluvit o jednotném duchu v národě.“ *Jsme svobodni*. Noviny z pod Radhoště, 25, č. 43, 27. 10. 1923, s. 1.

⁴² *Všesokolské slety*. Praha 1938.

⁴³ Orelská základna měla čítat roku 1921 v Čechách 178 jednot, 393 jednot na Moravě a na Slovensku 44 jednot. Věstník Orel uvádí jako přibližný počet členstva 92 736. *Statistika Československého Orla*. Orel, 6, č. 7, 1921, s. 122; Sokol v roce 1922 vykazoval 53 žup, 2206 jednot a 734 poboček, celkem 360 tis. členů. *ČOS a valné hromady jednot*. Věstník sokolský: list československé obce sokolské, 24, č. 2, 12. 1. 1922, s. 18. DTJ v roce 1922 čítala 92 440 členů. BERANOVÁ, Jitka – WAIC, Marek: *Kulturně výchovná a vzdělávací činnost českých tělovýchovných organizací*. Praha 1998, s. 220.

⁴⁴ *I ty Brute*. Věstník sokolský, 24, č. 36, 7. 9. 1922, s. 584.

⁴⁵ *Slety tělocvičných organizací v republice*. Lidové noviny, 30, č. 351, 16. 7. 1922, s. 7.

⁴⁶ ŠMÍD, M.: *Čeští katolíci a prezident T. G. Masaryk*, s. 67.

církvi zvykaly jen velmi pomalu; svůj předválečný kritický postoj nahradil prezident po roce 1918 umírněností, třebaže i on občas dokázal svými veřejnými i neveřejnými projevy, svým politickým vystoupením i „mlčením“ katolickou církev nepříjemně dráždit či přímo urážet.“ Lze říci, že Masaryk nepřímo přispěl k poválečné nejsilnější protikatolické vlně, i když se vyjádřil, že prezident není povolnou osobou k řešení náboženské otázky. Situace se začala stabilizovat až v dalších letech, kdy Masaryk v katolické církvi i Janu Šrámkovi začal spatřovat nezbytnou součást české národní reprezentace.⁴⁷

Protivníky Orla byly vedle Sokola Svaz DTJ, sdružující sympatizanty sociální demokracie, a komunistické FDTJ.⁴⁸ Konkurenční ovzduší se poprvé výrazně projevilo právě v době konání sletu Orelstva roku 1922 v Brně.⁴⁹ Současně se měly konat další dva tělocvičné podniky. Sokolská jednota Brno I. pořádala slavnost při příležitosti otevření nového sokolského stadionu na bývalém hřbitově v Kounicově ulici. Větší pozornost ale vzbuzovala spartakiáda nově odštěpené organizace FDTJ.⁵⁰ Pro její konání byl vybrán pozemek bývalého vojenského cvičiště za Lužánkami.⁵¹ Od začátku provázely sletové výbory Federovaných dělnických tělocvičných jednot a Československého Orla neshody. Spartakiáda se konala ve dnech 4.–9. 7. 1922, tři týdny před oficiálním zahájením orelského sletu.⁵² FDTJ se stylizovala do role „Spartakova vojska“, jež mělo osvobodit utlačovaný lid.⁵³ Spartakiáda měla představovat především manifestaci silného proletariátu. Jako jedna z překážek na cestě k jeho emancipaci byl prezentován klerikalismus či přímo katolicismus. Členové FDTJ svůj boj proti němu symbolicky manifestovali cvičením mužů s palcáty. Cvičenci vybavení štíty s rudou komunistickou či socialistickou

⁴⁷ FIALA, P. – FORAL, J. – KONEČNÝ, K. – MAREK, P. – PEHR, M. – TRAPL, M.: c. d., s. 181.

⁴⁸ Potlačení prosincové stávky roku 1920 se urychlilo odštěpení radikálního křídla Svazu DTJ od umírněného. ROUBAL, P.: c. d., s. 89.

⁴⁹ Více k přípravě a konání sletu TLUSTÝ, Tomáš. *I. slet Orelstva Československého v Brně roku 1922 – jeho přípravy a průběh*. *Studia Kinanthropologica*, 20, č. 2, 2019, s. 189–202.

⁵⁰ *Tři tělocvičné slavnosti brněnské*. *Věstník sokolský*, 24, č. 35, 31. 8. 1922, s. 551.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 552.

⁵² *Boj kříže se sovětskou hvězdou*. *Orel*, 7, č. 7, 1922, s. 111.

⁵³ Stejně jako Orelstvo se FDTJ nevyhnuły satirickým článkům sociálně demokratického listu Rašple: „Ať jsme muži nebo dítky z Prahy nebo ze Lhoty – hoši jsme my jako kytky z Federace – ní jednoty. Jsou nás massy – pendrekáři zmizí v naší záplavě; proto máme úsměv v tváři a tu hvězdu na hlavě. Komuniste neuznává český stát váš prokletý; voláme jen: Rusku sláva – nechať žijí sověty! K cíli chceme rychle spěti, nechceme jít pomalu – proto věříme jen v třetí internacionálu. Za námi jdou lidu massy, my jsme rudá armáda, a kdo s námi nesouhlasí, ať nám vleze na záda. Ne tak skutky jako slovy dobudeme světa kus! Práci čest a Šmeralovi – toť náš český Spartakus.“ *Pochod armády Spartakovy*. Rašple: list politicko-humoristický, 32–33, č. 8, 8. 1922, s. 60.

hvězdou zápasili s bojovníky,⁵⁴ nesoucími štíty s černým křížem. Křížáků byla v tomto cvičení jen třetina. Orel sestavu pochopil jako „boj křesťanství s pohanstvím, vítězství křesťanství, bezmocnost nevěry, která však ve chvíli, kdy křesťanství zvolní svou opatrnost (borec odpočítává) se na ně vrhá, borec ubíjí, ten padá naznak, máje na prsou štít s křížem. Na tento kříž kladou oba zápasníci nevěry své nohy, naznačují tak pošlapání a záhubu kříže, křesťanství. Tak setrvávají se vztyčenými palcáty, co zatím hudba hraje hymnu moskevské internacionály.“⁵⁵ Žádné jiné známé cvičení konkurenční organizace – a to ani Sokola – neneslo tak účinnou symboliku, jako tomu bylo právě v případě spartakiády FDTJ 1922.

Členové, a především předsednictvo Československého Orla chtěli dokázat politické reprezentaci i svým voličům, že chtějí vystupovat jako organizace založená na vlasteneckých myšlenkách, ale na základech katolické víry, která jim měla poskytovat mravní zásady včetně smyslu pro obranu vlasti. Slet měl demonstrovat „nové“ poslání orelské organizace, jež nejlépe symbolizoval hlavní sletový propagační plakát. Jeho autorem byl grafik František Hoplíček⁵⁶ z Olomouce, člen Sdružení výtvarných umělců moravských. Plakát byl nazvaný *Hold Orelstva křesťanské republice československé*.⁵⁷ Střed plakátu tvoří alegorie Republiky. Ta je zde vyobrazena jako ženská postava v bílé tunice držící velký znak ČSR. Republika stojí v zářícím kříži obklopeném lipovými ratolestmi. Do kříže je vkomponován nápis *Slet Orelstva Brno 1922* ve slovanských barvách. Borec ve cvičebním úboru sklání prapor republiky. Orlice svým gestem rukou vyjadřuje plnou odevzdanost Věře a Vlasti. Ve spodní části plakátu se nachází druhý nápis ve francouzštině *Concours de l'Union Internationale des Oeuvres Catholiques d'Education Physique, Brno, Tchécoslovaquie, 1922*. Ten odkazoval na mezinárodní charakter sletu.⁵⁸

⁵⁴ Jde o zajímavou paralelu k instrumentalizaci husitské emblematiky pozdějšími socialistickými (komunistickými) kruhy, viz RANDÁK, Jan: *V záři rudého kalicha. Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948–1956*. Praha 2016.

⁵⁵ *Boj kříže se sovětskou hvězdou*. Orel, 7, č. 7, 1922, s. 112.

⁵⁶ František Hoplíček, podobně jako Karel Šimůnek, nebyl orelským pracovníkem. Sám se angažoval v Sokolu a byl aktivním sportovcem. Živil se jako grafik a malíř. Nejraději ve svých kresbách zachycoval každodenní starosti vesnického obyvatelstva, byl také nazván malířem žní a hanáckého folkloru. TYLOVÁ, Iva: *František Hoplíček: kresba a grafika ve sbírkách Vlastivědného muzea v Šumperku*. Bakalářská diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Katedra dějin umění, Brno 2008, s. 11–14. Narodil se 23. 4. 1890 ve Zvoli do starého hanáckého rodu jako jedno ze šesti dětí. Zemřel 13. 4. 1946 v nedožitých 56 letech. *František Hoplíček*. Salon, 10, č. 3, 15. 3. 1931, s. 12.

⁵⁷ *Náš sletový plakát: Hold orelstva křesťanské republice Československé*. Orel, 7, č. 3–4, 1922, s. 52–53.

⁵⁸ Tamtéž.

Na rozdíl od plakátu poukazoval sletový odznak na boj katolického lidu za svá práva v Československé republice. Pozadí tvoří tři slovanské vrchy. Na jednom z nich je umístěn cyrilometodějský dvojramenný kříž coby symbol orelské ideje (institucionalizované) víry v její slovanské tradici. Právě slovanství cyrilometodějského křesťanství mohlo v nové republice dobře posloužit jako legitimizační moment Orelství. Na kříž se sápe saň jako symbol neřesti, násilí, sobectví a pýchy. „Zničí kříž, pohltí ideu dobra a práva? Nikoliv, našel se hrdina, našel se obránce kříže,“ oznamoval oficiální *Orelský almanach*.⁵⁹ Hrdinou, jenž saň porazí, je junák reprezentující katolický lid, „dobrý pokojný a mírný, který tak nerad po meči sahá (...), jenž raději křivdu snáší, než aby zlé zlým odplácel (...), nerad jde v boj, odpor proti krveprolévání je vryt v jeho měkkou slovanskou tvář, ale jde přece, jde-li o ideu práva a spravedlnosti, jde-li o víru a kříž.“⁶⁰ Na pomoc mu přiletá orel s povzbudivými slovy: „V boj za práva křesťanského lidu, za pravdu, za spravedlnost, za Kristův Kříž!“⁶¹ Návrh sletového odznaku vytvořil akademický sochař František Fabiánek z Boskovic. Orelstvo si bylo vědomo svých nelehkých pozic ve státě a chtělo dát najevo svou odhodlanost k boji za svá náboženská práva v době, kdy stále ještě nebylo definitivně rozhodnuto, za jakých podmínek bude provedena odluka církví od státu. Alegorií státu (ateismu?) byla saň dštící plameny, zastrašovaná ovšem orlem jako ochráncem práv katolického lidu: „Ač jazyk ohněm dosud šlehá, saň couvá a couvá, aby dočkala chvíle, kdy orelský zoban vyklove jí oči a meč katolického lidu vnoří se v její chřtán.“⁶²

Podobný národně emancipační charakter jako oficiální plakát nese naproti tomu námět jedné ze sletových pohlednic. Jde o bílého slovanského orla s trikolorou v panslovanských barvách. Lipovou ratolestí bylo vyjádřeno vlastenectví a služba státu.

V neposlední řadě měl orelský slet přinést vyjasnění i v některých nedořešených otázkách z dob první světové války. Ty totiž rozdmýčovaly protikatolické nálady. Při orelském sletu 1922 začaly na povrch vyplouvat spory zejména mezi ruskými legionáři. Šlo o ideologické rozpory mezi legionáři katolíky a liberálně smýšlejícími, nejčastěji Sokoly. Orelského sletu v Brně se legionáři-Orli zúčastnili v uniformách, v nichž kráčeli spolu s dalšími účastníky v průvodu. Cílem účasti orelských legionářů bylo dokázat, že všichni katolíci nebyli nutně orientováni promonarchicky a nebyli protinárodního smýšlení, ale sami se zapřičinili o vznik československého státu. Jejich vy-

⁵⁹ *Orelský almanach*. Díl I. Brno 1922, s. 26.

⁶⁰ Tamtéž, s. 26.

⁶¹ *Sletový odznak*. Orel, 7, č. 7, 1922, s. 118; *Orelský almanach*. Díl I. Brno 1922, 25–26.

⁶² *Orelský almanach*. Díl I. Brno 1922, s. 26.

stoupení ale bylo ze strany silné části společnosti vnímáno naopak jako projev klerikalismu a odpověď obce legionářské na sebe nenechala dlouho čekat. V listopadu 1922 vydala Československá obec legionářská oficiální pokyn, aby „Jednoty ČsOL členy, kteří byli legionáři-Orly, vyloučily ze svého středu.“⁶³ Pro funkcionáře ČsOL se orelský slet stal klerikální manifestací sloužící jako „prostředek k politickému a myšlenkovému ovládnutí mas.“⁶⁴ Konflikt uvnitř ČsOL měl za následek svolání přípravné schůze samostatného spolku, který by sdružoval legionáře-katolíky. Stalo se tak 4. října 1923. O rok později byly schváleny stanovy nového spolku Československých legionářů lidových a zapsáno bylo prvních 200 členů.⁶⁵ Jedním z nejdůležitějších organizátorů a propagátorů Jednoty čsl. legionářů katolíků se stal bývalý ruský legionář Adolf Žampach, který se zasazoval o zdůraznění role katolických legionářů.

4 Symbolická cvičení a sletové scény

Sledujme nyní specifika orelské symboliky obsažená v samotných hromadných cvičeních jako hlavním bodu sletového programu. Nástupové obrazce, jež vznikaly při příchodu cvičenců, se příliš nelišily od sokolského vzoru. Tvary jako kříž, kosočtverec či variace hvězd využívali již Sokolové a Orelstvo, stejně jako FDTJ na své brněnské spartakiádě, se jimi inspirovalo.⁶⁶ Rozdíl mezi sokolskými a orelskými slety, popřípadě spartakiádami byly nejvíce patrné na tzv. sletových scénách a symbolických cvičeních. V těchto případech si jak členové Sokola, tak Orla, a koneckonců i DTJ a FDTJ, vybírali události z dějin nebo naopak lidové zvyky, kterými demonstrovali své hodnoty a přesvědčení. Orel se odlišoval od masovější sokolské organizace tím, že nevystupoval jako apolitický spolek, ale naopak jako zájmová organizace Československé strany lidové. V námětech cvičení se pak mísily momenty náboženské, duchovní a cesta národa k sebeurčení a obraně dosažených cílů.

⁶³ *Orelská otázka-legionářská odpověď*. Legionářský směr: orgán Československé obce legionářské, 3, č. 46, 9. 11. 1922, s. 2.

⁶⁴ Tamtéž, s. 2.

⁶⁵ *Činnost organizační*. Věstník československých legionářů-katolíků, 1, č. 1, 15. 2. 1926, s. 5–6. V roce 1926 sdružovala Jednota kolem 2 000 členů.

⁶⁶ Lidové noviny podaly zprávu o třetím dni spartakiády v Brně. Byly zde popsány obrazce, které při nástupu tvořili muži: „(...) nastoupilo 2 446 mužů k prostným ve směru úhlopříčien ke středu, vytvořili kříž a kosodělník (zlomením dvou proudů se obrazec nepovedl), po obvodu cvičiště obdélník a znovu kříž.“ *Spartakiáda v Brně*. Lidové noviny, 30, č. 338, 9. 7. 1922, s. 4.

Na brněnském sletu se ovšem objevilo i unikátní rytmicko-symbolické cvičení, kterým se měl slet odlišovat od dělnických olympiád i sokolských sletů. Provádělo jej 320 orelských studentek. Jako předloha pro toto cvičení posloužila báseň Boleslava Jablonského *Tři doby země české*. Cvičení obsahovalo tři oddíly, které znázorňovaly pokřtění a slávu národa českého, bratrovražedné boje a úpadek národa, probuzení a osvobození národa českého. Každý jednotlivý oddíl byl pak ještě rozdělen na dva pododdíly vyjadřující konkrétní události. Například příchod sv. Cyrila a Metoděje do slovanských zemí nebo poznání pravého Boha a pokřtění celého národa. Dále byla zobrazena gotická doba Karla IV. spolu s monumentální architekturou dané doby. Vystoupením mělo být vyjádřeno vítězství křesťanské církve nad rozháraným husitským hnutím a návrat k víře předků, tedy k Cyrilu a Metodějovi. Všechny historické momenty byly demonstrovány výrazem ve tváři (vážný, zamračený, bolestný, strhaný, zoufalý) a také pohyby. Celá skladba byla zahájena předehrou *Kdož jste boží bojovníci*. Hudební doprovod složil orelský skladatel Rudolf Šetina, stejně jako většinu dalších sletových skladeb.⁶⁷ Chorál *Kdož jste boží bojovníci* se vztahoval k části znázorňující husitskou dobu, která je v původní básni Boleslava Jablonského líčena následovně:

„Však ten čas minul. Nepříznivá doba
Nastala, ach, Českému národu;
Sil jeho mravních zmocnila se mdloba,
On klesl sám v duchovní probu.

Čech přestal vlast, svou matku milovati,
On sebe sám si přestal vážiti;
On přestal na své otce zpomínati,
Jich hodnu být přestal se snažiti.“⁶⁸

Dle hodnocení nekatolického tisku bylo celé vystoupení poznamenáno velkou náročností a špatným provedením cvičení, a proto „nezanechalo hlubšího dojmu; obecnstvo prostě skladbu nepochopilo“.⁶⁹ Autor předlohy

⁶⁷ Pro všechny zahajovací ceremonie zkomponoval skladbu *Slavnostní fanfára*, která měla být hrána pouze dechovými nástroji. Jako pochodová hymna pak sloužila Šetinova skladba *Vzhůru Orle*. K té napsal slova Vladimír Hornof. Všechny Šetinovy skladby byly napsány tak, aby je zvládli zahrát i amatérští hudebníci pocházející nejčastěji z vesnic. *Tři tělocvičné slavnosti brněnské*. Věstník sokolský, 24, č. 35, 31. 8. 1922, s. 552–553; Rudolf Šetina v té době působil jako profesor ve Vysokém Mýtě.

⁶⁸ JABLONSKÝ, Boleslav: *Básně smíšené. Tři doby země české*. Praha 1864.

⁶⁹ *Orelský slet v Brně*. Lidové noviny, 30, č. 406, 15. 8. 1922, s. 4.

Boleslav Jablonský, pravým jménem Karel Tupý, patřil k českým obrozencům soustředěným kolem Květů a Josefa Kajetána Tyla.⁷⁰ Po vstupu do Strahovského kláštera premonstrátů přijal řeholní jméno Eugen. Ještě před uplynutím noviciátu z kláštera uprchl a rozhodl se naplno věnovat literární činnosti. Pro nedostatek finančních prostředků se pod nátlakem rodičů rozloučil s přítelkyní Marií Pospíšilovou⁷¹ a vrátil se zpět do Strahovského kláštera. Svůj pseudonym začal používat roku 1841, kdy vydal svou první sbírku básní pod názvem *Básně Boleslava Jablonského*. Jeho tvorba se stala velmi oblíbenou mezi širokou veřejností.⁷² Pro orelský slet se jeho literární dílo přímo nabízelo. Nejenže šlo o osobnost působící v katolické církvi, ale také o národovce.

S novinkou přišlo i ženské družstvo, jež předvádělo symbolicko-rytmická prostná. Ta měla vyjádřit specifickou cestu ženy k Bohu. Žena se po šťastném dětství ocitá v každodenní realitě a duševně strádá. Obrací se proto k Bohu, ale zjišťuje, že k němu musí přistupovat s pokorou a sklání se před ním. Modlitby ji pomohly a navrácí se jí opět chuť do života.⁷³ Kromě symbolických forem bylo využito hudby, jež prohlubovala celkový dojem cvičení. Za orelských fanfár Rudolfa Šetiny vešlo na cvičiště 3 104 žen. Ty nejprve při nástupu utvořily čtverec, který přešel do kříže, hvězdy a nakonec kosočtverce.⁷⁴

S takzvanými sletovými scénami, které se objevily i na brněnském sletu Orelstva, přišel Sokol na V. všesokolském sletu roku 1907. Jako inspirace posloužil šachový turnaj předváděný živými figurami na Národopisné výstavě československé v roce 1895. Na všesokolském sletu roku 1907 bylo využito šachového turnaje jako alegorického vyobrazení bitvy mezi husity a křižáky roku 1422 u Habrů.⁷⁵

Husitská tematika byla v sokolském hnutí velmi oblíbená, jelikož právě v období husitských válek spatřovali Sokolové symbol vzepření se českého národa německému živlu a boje za náboženskou svobodu. Naopak orelské hnutí vidělo v Husovi kněze, který „horlil pro přísný mravní život v církvi. V této snaze upadl do bludů.“ Orelstvo si bylo vědomo, že sám Jan Hus byl

⁷⁰ MARŠÍKOVÁ, Zdenka: *Těžko jest slavíku. Monografie básníka Boleslava Jablonského*. Kardašova Řečice 2013, s. 34.

⁷¹ Jeho vztah s Marií napovídá, že se nejedná o tradičního zástupce kléru. V jeho tvorbě se odráží právě těžké rozhodnutí přítelkyni opustit, podřídit se tak přání rodičů a vrátit se do kláštera. *Jablonský-pěvec minulosti*. Ženské listy, 9, č. 4, 1. 4. 1881, s. 49.

⁷² MARŠÍKOVÁ, Z.: c. d., s. 30, 33 a 38.

⁷³ *Prostná žen pro orelský slet 1922*. Eva. Příloha Orlice, 19, č. 2–3, 2.–3. 1922, s. 9–12.

⁷⁴ *Slavné dny Československého Orelstva*. Orel, 7, č. 9–10, 1922, s. 185.

⁷⁵ FRÝBERTOVÁ, Tereza: *Sokolské sletové scény v letech 1907–1938*. Magisterská diplomová práce, Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Kabinet divadelních studií při Semináři estetiky, Brno 2011, s. 33.

zbožným člověkem, který neusiloval o reformaci církve, nýbrž o její reformu. Počínaje upálením mistra Jana Husa dle orelského „katechismu“ začíná rozvrat českého národa.⁷⁶ Členové orelské organizace se přikláněli k názorům konzervativního historika Josefa Pekaře. Ten nesouhlasil s okruhem soustředěným kolem Masaryka a rozhořela se tak celospolečenská diskuze o vztahu tehdejší společnosti k osobě Jana Husa.⁷⁷

Orelské hnutí po válce následovalo cyrilometodějskou tradici, což je patrné také ve sletových scénách a symbolických cvičeních z roku 1922. V Brně se například objevila sletová scéna slovenských hostů. Pomocí tří dvouramenných žebříků slovenské družstvo ve cvičebních úborech naznačovalo tři vrchy (Tatra, Máttra a Fatra) ze slovenského znaku. Na prostředním žebříku byl vztyčen dvojramenný kříž jako „znak slovanské cyrilometodějské idee orelské“.⁷⁸ Po stranách byl dorost se žactvem a členové v národních i orelských krojích. Z nejvyššího místa měl být symbolicky vypuštěn živý orel. Zvíře ale nevzlétlo a okamžitě spadlo k zemi. Tento incident měl pak za následek posměšky ze stran přihlížejících: „Nejvyšší cvičenec měl v ruce stříbrný dvouramenný kříž a potom najednou vypustil ptáka orla. Orel se zdvihl, poskočil a zase spadl na zem. Nějaký jiný Orel, také živý, skočil po něm a kamsi se s ním ztratil. /.../ Symbolizování myšlenky orelské vyniklo tím však zdařile.“⁷⁹ Nutno podotknout, že komentář byl otisknut redakcí Lidových novin, která dlouhodobě orelské hnutí ironizovala. Po válce totiž zůstaly Lidové noviny pod vedením Adolfa Stránského. Ten působil v pozdější Československé národně demokratické straně, což noviny pasovalo do role odpůrců klerikalismu.⁸⁰ Orelstvo však i zjevný neúspěch této scény využilo poněkud pochybně jako symbol utlačovaného Slovenska. Důvodem, proč se orel nevznesl, měl být něčí pokus o zesměšnění slovenské scény ustřížením per na křídlech. Dotyčný „napodobil totiž některé pány, kteří Slovensku vytrhávají brka, aby se nemohlo povznést na ochranu svých náboženských a slo-

⁷⁶ Pohledem katolické církve husitské války nesplnily očekávání, a navíc dlouhodobě zničily český národ a přivedly jej k víře zneprátených Němců. Jako genealogii k tomuto problému pak orelský katechismus uvádí i porážku českých pánů na Bílé Hoře. Čeští pánové dle něj doplatili na to, že si za krále zvolili člověka, který neovládal český jazyk a utiskoval poddaný lid. *Stručný orelský katechismus*. Noviny z pod Radhoště, 25, č. 51, 22. 12. 1923, s. 5.

⁷⁷ ČORNEJ, Petr – LEDVINKA, Václav (ed.): *Praha Husova a husitská 1415–2015*. Publikace k výstavě Clam-Gallasův palác 25. září 2015 – 24. ledna 2016. Praha 2015, s. 231.

⁷⁸ *Orelský almanach*. Díl. I. Brno 1922, s. 25.

⁷⁹ *Orelský slet v Brně*. Lidové noviny, 30, č. 407, 16. 8. 1922, s. 4.

⁸⁰ PERNES, Jiří: *Svět Lidových novin 1893–1993: Stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*. Praha 1993, s. 52.

venských práv. Ale Orel zachrání utlačované Slovensko, tak jako člen Orla ujal se oškubaného ptáka orla“.⁸¹

Jelikož se orelské hnutí nejvíce ujalo na moravském venkově, byl program sletu doplněn o ukázky většinou moravských lidových tradic. Druhý sletový den byla na cvičišti vytvořena scénérie vesnické návsi složená ze zvonice, hospody a dvou dalších papírových chalup. Ve třech rozích byly umístěny máje. Ve čtvrtém rohu byl pouze otvor do země, do nějž se měla máj umístit jako součást představení. Ženy ze Starého Města a Znorov (dnešní Vnorovy) předváděly královničky.⁸² Skupiny ze Strážnice a Ratiškovic předvedly fašank (masopust), z Lanžhotu doslouženou, z Vacenovic a Milotic šlehačku (pomlázku), z Milhoště a Veselí svatbu, z Vranova stavění máje, ze Žizkova smrtnou neděli,⁸³ z Valašska valašské národní tance a ze Slavkovska zrušení roboty.⁸⁴ Každá skupina měla vlastní kapelu, což způsobilo nepřehlednost celého vystoupení. Lidové noviny ho opět nehodnotily příliš pozitivně. Největší posměch sklídilo odklizení scénérie, které ovšem mělo dle katolického tisku také svůj symbolický význam. Když vystoupení skončilo, „přiběhli cvičenci v úborech a dvě chalupy nadzvedli a bylo jim vidět nohy jenom od kolen dolů, kdyby měli boty, tak by to bylo jak po ulicích s tím margarinem Vitello, nebo krémem Humanic, tím na obuv“,⁸⁵ psaly Lidové noviny. Bourání vesnice společně se zvonicí mělo znázorňovat protikatolickou vlnu a boření sakrálních památek, jež chrání členové Orla: „Jako kdysi Milovice padly za obětí vojenskému táboru v Čechách, tak i slovácká vesnice musila zmizet, aby se na cvičišti mohlo rozvinouti členstvo k poslednímu cvičení prostných. /.../ První zmizela hospoda, aby američtí hosté při pohledu na ni nebyli sváděni k porušování amerických zákonů prohibičních. Jednak viděli jsme tu bezděčný obrázek z naší republiky, když povalena zvonice a slušnou chvíli tak ležela, než ji Orlové odnesli. Vzpomněli jsme si při tom na kácení soch a kří-

⁸¹ *První orelský slet v Brně*. Čech: politický týdeník katolický, 47, č. 224, 17. 8. 1922, s. 2.

⁸² Královničky nejčastěji chodily o letnicích, tedy se tato tradice řadila do jarních rituálů. ZÍBRT, Čeněk: *Veselé chvíle v životě lidu českého*. 2 vyd. Praha 2006, s. 355.

⁸³ Jedná o dnešní Moravský Žizkov, okres Břeclav. Smrtná neděle je obřad tzv. vynášení smrti na začátku jara (pátá postní neděle – Judica). Tamtéž, s. 204.

⁸⁴ Další díl krojových slavností: Jízda králů (Kunovice), dožatá (Skoronice, Vikoše), legruti (Svatobořice a Mistrín), předjíždka králů (Kněždub, Tvarožná Lhota), šlaparské právo (Šlapanice), zavádka o hodech (Hustopečecko), lanžhotské hody (Lanžhot, Tvrdonice, Kostice, Stará Břeclav), svatba (Šardice, Mistrín, Svatobořice, Ratiškovice), slovácké národní tance (Hroznová Lhota, Lipová, Žeravnice), kácení máje (Vracov). *První orelský slet v Brně*. Čech, 47, č. 224, 17. 8. 1922, s. 2.

⁸⁵ *Orelský slet v Brně*. Lidové noviny, 30, č. 407, 16. 8. 1922, s. 4.

žů, jenomže ty u nás – každé přirovnání trochu kulhá – kácí ruka bezbožná a Orel jich chrání.⁸⁶

5 Vzestup katolicismu v druhé polovině dvacátých let

V roce 1922, krátce po brněnském orelském sletu, se stal novým papežem Pius XI., který svými kroky posílil pozice katolické církve. Ihned v začátcích svého pontifikátu vydal encykliku *Ubi arcano Dei*, která nabádala k založení sdružení Katolické akce. Encyklika měla za cíl rozšířit vliv laiků na církevní život a získat zpět ty, jež ztratili ke katolické církvi důvěru.⁸⁷

V druhé polovině dvacátých let 20. století začaly sílit i pozice českého politického katolicismu.⁸⁸ Nejvýznamnějším krokem k jeho upevnění byl úspěch Československé strany lidové v parlamentních volbách v roce 1925, kdy titulke Lidových novin hlásal: „Úspěchy českých a slovenských klerikálů. Vzrůst živnostníků. Porážka národní demokracie.“⁸⁹ Vatikán byl poté ochotný jednat o urovnání diplomatických vztahů, jež narušilo konání Husových oslav v létě roku 1925.⁹⁰

Za to, že se z lidovců stala de facto státotvorná strana patřící k pilířům první republiky, zaplatili rozchodem se slovenským a německým katolicismem.⁹¹ Prvním impulsem k tomu bylo ustavení vlády panské koalice. To se událo v říjnu 1926 a Jan Šrámek se tak stal ministrem sociální péče a František Nosek ministrem pošt a telegrafů. Ještě silnější pozici si Československá strana lidová vydobyla poté, co roku 1927 onemocněl Antonín Švehla a jeho funkcí náměstka ministerského předsedy byl pověřen Jan Šrámek. Ten začal silněji zasahovat proti socialistickým stranám a komunistům.⁹²

Zklidnění narušených československo-vatikánských vztahů dosáhl vyslanec Kamil Krofta, kterému se podařilo 17. prosince 1927 vyjednat tzv. Mo-

⁸⁶ Tamtéž, s. 2.

⁸⁷ PEHR, M. – ŠEBEK, J.: c. d., s. 120.

⁸⁸ FIALA, P. – FORAL, J. – KONEČNÝ, K. – MAREK, P. – PEHR, M. – TRAPL, M.: c. d., s. 224.

⁸⁹ *Výsledek parlamentních voleb*. Lidové noviny, 33, č. 572, 16. 11. 1925, s. 1. Pokud by se spojila Československá strana lidová a Hlinkova ľudová strana, staly by se nejsilnější stranou tehdejší republiky. Dohromady by měly 1 163 979 hlasů.

⁹⁰ PEHR, M. – ŠEBEK, J.: c. d., s. 142–145 a 164.

⁹¹ FIALA, Petr: *Katolicismus a politika. O politické dimenzi katolicismu v postmoderní době*. Praha 1995, s. 192.

⁹² FIALA, P. – FORAL, J. – KONEČNÝ, K. – MAREK, P. – PEHR, M. – TRAPL, M.: c. d., s. 254–257.

dus vivendi. Tím byla definitivně pohřbena myšlenka odluky církve od státu v první Československé republice.⁹³

6 Svatováclavské dny Orelstva v Praze 1929

Na to, že se katolicismus opět plně zařadil do hlavního proudu společnosti Československa, upozornily Svatováclavské dny Orelstva (dále jen SDO).⁹⁴ Ty se konaly jako součást oslav tisíciletého výročí mučednické smrti svatého Václava.⁹⁵ Jelikož svatý Václav patří k národním patronům, nezpůsobovaly přípravy k oslavám milénia takové emoce, jaké nastaly roku 1925 při přípravách oslav úmrtí Jana Husa. Také prezident Masaryk, jenž si uvědomil, jakým vlivem disponovala Československá strana lidová, postupoval značně diplomatictěji, nežli tomu bylo v roce 1925.⁹⁶ Vzhledem k povaze kultu sv. Václava, jenž nebyl pouze osobností uctívanou katolickou církví, ale také vzorem pro vlastenecky smýšlející obyvatelstvo, bylo svatováclavské milénium pojato jako všenárodní slavnost.⁹⁷

Katolická církev vnímala sv. Václava především jako národního patrona. Na to poukazuje jednoduchá symbolika hlavního plakátu SDO. Ten zobrazuje Orla-cvičence, připomínajícího sv. Václava, na koni. Orel hrdě svírá československou vlajku. Dominují zde barvy trikolory, ale hlavní je blankytně modrá, typická barva Orelstva. Za Orlem na koni je vidět siluetu svatovítské katedrály, jež odkazuje právě na osobnost svatého Václava, který založil jejího raně středověkého předchůdce. Cílem SDO bylo poukázat na fakt, že československá samostatnost není otázkou pouhých deseti let, nýbrž, „že jsme svou státní samostatnost v určité formě měli už před tisíci lety, že historické země našeho státu jakožto země koruny svatováclavské mají za sebou tisícileté dějiny,“ psalo se v Orelské osvětě.⁹⁸ Katolická církev se v roce 1929 hrdě hlásila k myšlence, že prvotní základy státu budoval právě světec.

Velmi nápadná je proměna propagačních materiálů ke sletu ve srovnání s rokem 1922. Sice se na nich pochopitelně objevuje motiv sv. Václava, ovšem

⁹³ PEHR, M. – ŠEBEK, J.: c. d., s. 183–184.

⁹⁴ Více o průběhu SDO: TLUSTÝ, Tomáš: *Svatováclavské dny Orelstva v Praze 1929 – jejich příprava a průběh*. Česká kinantropologie, 24, č. 1–2, 2020, s. 41–57.

⁹⁵ Za první republiky se ujala hypotéza historika Josefa Pekaře, který tvrdil, že sv. Václav zemřel roku 929. Dnes se uvádí pravděpodobnější rok 935.

⁹⁶ FIALA, P. – FORAL, J. – KONEČNÝ, K. – MAREK, P. – PEHR, M. – TRAPL, M.: c. d., s. 254–257.

⁹⁷ *Oslavy knížete Václava*. Věstník sokolský, 31, č. 5, 31. 1. 1929, s. 77.

⁹⁸ *Legie duchovních rytířů*. Orelská osvěta, 1929, č. 2, 1929, s. 54.

je patrné také určité zesvětštění a zdůraznění národního citění oproti propagačním materiálům z dob brněnského sletu. Například jedna z pohlednic vydaná ke SDO nese jednoduchý motiv prezidentské lóže na Strahovském stadionu s vlajícími československými vlajkami a malý znak Československé republiky (bez slovenského dvouramenného kříže). V popředí se nachází orel s lipovou ratolestí.

Orelstvo s Janem Šrámkem v čele sice chtělo navázat na úspěšný brněnský slet roku 1922, ale také poukázat na svůj velký rozmach a rostoucí úspěchy Československé strany lidové. SDO sloužily jako masová manifestace sílicího vlivu katolické církve a politického katolicismu. I přes neshody, které se udály mezi lidovci a luďáky kvůli jejich postoji k Vojtěchu Tukovi, se sletu zúčastnili také slovenští Orli. Ti slet pojali jako příležitost k vyjádření své odhodlanosti bránit svou národní identitu, která byla podle nich Čechy narušována. Slovenský tisk vzpomínal na symbolického Orla, který se na sletu 1922 zřítíl k zemi a upozorňoval na důležitost vyjádření slovenské odhodlanosti a síly. „Od toho času (od sletu 1922, pozn. aut.) uplynulo mnoho roků, během kterých orolská myšlienka na Slovensku rástla i upadala, zápasila i usínala a blíží sa deň, keď bude treba nie symbolickým orlom, ale organizovanými a vycvičenými šikmi dokázať, že orolská myšlienka na Slovensku znamená mladosť, silu, odolnosť a víťaznú vlnu najkrásnejších zásad kresťanských.“⁹⁹ Již od roku 1925, kdy se HSLS stala nejsilnější stranou na Slovensku, se začaly prohlubovat neshody i uvnitř Orla. Ve slovenské orelské organizaci se začaly projevovat dva proudy. První tzv. autonomistický, který usiloval o zachování jednoty Československého Orla, a druhý separatistický usilující o úplné odtržení od Československého Orla. Nakonec byl roku 1935 prosazen druhý směr a slovenský Orel přerušil s Československým Orlem styky.¹⁰⁰

Stejně jako tomu bylo po brněnském sletu, tak i v Praze se znovu rozhořel spor mezi legionáři. Ač se zdálo, že největší protikatolická vlna ve společnosti již odezněla, mezi legionáři převládalo napětí. Právě v roce svatováclavských oslav se opět rozhořel spor o pojmenování prvního a druhého pluku po sv. Václavu a sv. Cyrilu a Metoději.¹⁰¹

Součástí programu SDO byla pouť katolických legionářů k hrobu sv. Václava, u něhož proběhlo svěcení praporu Jednoty. Prapor kombinoval

⁹⁹ *O účasti Slováků na Sv. D. O. Orel*, 14, č. 4, 1929, s. 57.

¹⁰⁰ KÖSSL, Jiří – KRÁTKÝ, František – MAREK, Jaroslav: *Dějiny tělesné výchovy*. II. díl. *Od roku 1848 do současnosti*. Praha 1986, s. 138.

¹⁰¹ „Nebýtí protináboženských štvanic a vylučování praktických katolíků ze Sokola, byli by tito dosud v Sokole. Sokolu nedají spát také katolíci legionáři. Domnívají se, že jen Sokol má patent na legie?“ *Na okraj nebyvalého zájmu*. Orel, 14, č. 8, 1929, s. 120.

svatováclavský námět s národními symboly. Celý jej navrhla asistentka uměleckoprůmyslové školy v Praze L. Kieswetrová. Na jedné straně je na bíločerveném poli uprostřed mladý sv. Václav a po stranách znaky Čech, Moravy, Slezska a Slovenska. Nahoře a dole se nachází nápis *Svatý Václave, vévodo české země, nedej zahynouti nám i budoucímu národu*. Kolem bíločerveného pole jsou umístěny plameny v národních barvách a ve čtyřech rozích křížky, poukazující na katolickou církev. Druhá strana je pak oslavou národní myšlenky. Nachází se zde heslo *Za československou samostatnost*. Uprostřed je starý kmen lípy, ze kterého jako mladé ratolesti raší vlajky dohodových mocností. Kmen je ovínut bíločervenou stuhou s letopočty 1914 a 1920.¹⁰²

Katoličtí legionáři se v roce 1929 rovněž konečně dočkali oficiálního uznání, které bylo podpořeno i tím, že T. G. Masaryk přijal návštěvu jejich zástupců. Ti, s Adolfem Žampachem v čele, mu předali novou publikaci *Katolíci v zahraničních bojích o československou samostatnost*.¹⁰³ Legitimitu katolických oslav symbolicky uznal prezident T. G. Masaryk přijetím pozvání orelské deputace v čele s náměstkem starosty Československého Orla Františka Leinera k účasti na orelských slavnostech. Masaryk přislíbil svou účast na dnech dorostu a žactva a následně se účastnil také hlavních sletových dnů.¹⁰⁴

7 Symbolika svatováclavských vystoupení

Na začátku roku 1929 přišla náčelnická rada s nápadem zakládat orelské jízdy. Svatý Václav byl často zpodobňován jako rytíř na koni a takový byl i námět hlavního sletového plakátu. Proto se zdálo být zařazení orelské jízdy do programu slavností logické. Navíc se hlavní rytířské ctnosti v mnohém podobaly orelskému programu. Mladému rytíři nestačilo jen jezdecké umění, musel mít také dostatečnou fyzickou zdatnost a pevné mravní zásady. Předlohou pro orelskou jízdu se stala socha sv. Václava od Bohuslava Schnircha. Sochař vyobrazil sv. Václava stojícího vedle koně s přílbou v ruce se skloněným kopím, ale připraveného vždy znovu vysednout na koně a čelit nepřátelům. Spolu s pokyny k zakládání orelských jízdy byla rovněž zveřejně-

¹⁰² *Svatováclavský prapor našich bratří legionářů*. Orel, 14, č. 13–14, 1929, s. 214.

¹⁰³ Tamtéž. Skutečnost, že se Masaryk SDO účastnil, potvrzuje mimo jiné unikátní film orelského sletu dochovaný v Národním filmovém archivu, kde je prezidentova přítomnost zachycena. Národní filmový archiv, Svatováclavské Dni Orelstva Praha 28. VI. – 8. VII. 1929, číslo z AIS 68134.

¹⁰⁴ *President Masaryk zúčastní se Sv. D. O. Orel*, 14, č. 7, 1929, s. 102.

na choreografie jezdeckého vystoupení. Smyslem ukázky byla oslava národního hrdiny sv. Václava především jako vzoru křesťanstva.¹⁰⁵

Hlavním sletovým dnům tedy předcházely dny žactva a dorostu (27. června až 1. července). Právě na tuto část orelských slavností dorazil T. G. Masaryk. Symbolicky prezidenta přivítala žačka z hodonínské jednoty slovy: „/.../ Máme radost pane prezidente, že jste se nestyděl a přišel jste se na nás podívat. Ujišťujeme vás láskou, oddaností a vděčností. Jste naším tatínkem osvoboditelem, a my děti orelské slibujeme vám přičiníti se všemožně býti národu svému na prospěch svědomitým plněním svých povinností, pilností, poctivostí i mravností.“¹⁰⁶ Strahovský stadion zaplnily barvy orelského dorostu a žactva, modrá, bílá a červená. Role mladých členů Orla byla nezastupitelná. Jednalo se o nastupující generaci vychovávanou v katolických zásadách k lásce k Československé republice jako své vlasti.

Žáci cvičili s tzv. chocholky.¹⁰⁷ Celé cvičení mělo čtyři oddíly, které vyjadřovaly dětský vývoj od raných dětských radovánek, přes školní povinnosti až po dospívání, první pracovní zkušenosti a první odolávání hříchům. Pohledem vzhůru pak žáci znázorňovali, jak korunují vítězství nad hříchem.¹⁰⁸ Pro vystoupení žáků a dorostu byly jako hudební doprovod zvoleny pouze národní písně jako *Červený šátečku* nebo *Tluče bubeníček*.¹⁰⁹ Hlavní orelské dny začínaly tradičním manifestačním průvodem Prahou v den sv. Cyrila a Metoděje.

I na první veřejné cvičení hlavních sletových slavností se přijel podívat prezident Masaryk. Celý slet provázela hudba orelského skladatele Rudolfa Šetiny, jehož *Orlí fanfáry* se staly orelskou hymnou. Když muži nastoupili k prostným, vytvořili formaci čtverce, kosočtverce přecházejícího do trojzubce a následně do kříže, jako hlavního obrazce orelské emblematicky. Zajímavostí je, že hned po mužích nastoupily k cvičení ženy-Orlice, jejichž počty byly doplněny slovinskými a chorvatskými družstvy, aby tak lépe vynikla myšlenka ženského tělocviku.

Náčelníci Československého Orla se poučili z chyb brněnského sletu v roce 1922 a záměrně vyřadili tzv. sletové scény. Ty se staly synonymem pro sokolská cvičení a Orel byl osočován z kopírování obce sokolské. Soko-

¹⁰⁵ *Orelská jízda*. Tělesná výchova (příloha věstníku Orel), 7, č. 1, 1929, s. 1–2.

¹⁰⁶ *První veřejné vystoupení ve stadiu*. Orel, 14, č. 13–14, 1929, s. 206.

¹⁰⁷ Jednalo se o nářadí zhotovené z 25 cm drátu, na jehož konci byly trásně z hedvábného, červeného nebo bílého, papíru.

¹⁰⁸ *Společná cvičení pro rok 1929 v Praze (Cvičení žáků s chocholky)*. Tělesná výchova, 6, č. 1–2, 1.–2. 1928, s. 2.

¹⁰⁹ *Svatováclavské dny Orelstva (Dny žactva)*. Lidové noviny, 37, č. 328, 1. 7. 1929, s. 3.

lové byli však upozorňováni, že i oni sami se ve svých začátcích inspirovali turnery, a když se v devadesátých letech 19. století odštěpilo DTJ, nechalo se také inspirovat Sokoly. Československý Orel chtěl ale roku 1929 přijít s něčím inovativním, což se mu do jisté míry povedlo.¹¹⁰

Vzhledem k tomu, že rok 1929 byl také výročí vzniku samostatného Orla, bylo jedno symbolické cvičení věnováno právě jemu. Číslo dostalo název *Rozmach Orla*. Cvičení spolu s hudbou Rudolfa Šetiny znázorňovala postupný vývoj orelského hnutí od jeho vzestupu přes úpadek za války po jeho následné vzkříšení a nový rozkvět v Československu. V první části tedy cvičenci předváděli založení Orla ve vlasti, ve druhé části byly předvedeny hlavní zásady orelské práce, cvičení těla a mysli, třetí a čtvrtá část symbolizovaly vzrůst hnutí. Při páté části, jež měla představovat přerušování činnosti a začátek války, přišly na cvičiště tzv. *Dvanáctky* mužů a ti v šesté části představovali boj. Sedmá část byla komponována jako vítání samostatnosti a nový rozmach organizace. Symbolicky bylo cvičení zakončeno průvodem praporů směřujících do středu stadionu za zvuků svatováclavského chorálu, který měl připomínat propojení národního světce s orelským ideálem.¹¹¹ Závěrečný dojem byl podtržen, když se desetitisíce diváků přidaly ke zpěvu svatováclavského chorálu.¹¹²

Největší rozpaky vzbuzoval druhý den hlavních sletových oslav. Ty se konaly 6. července 1929 přesně na nově zavedený svátek mistra Jana Husa, což bylo považováno za úmyslnou provokaci.¹¹³ Orelstvo pro tento den zvolilo vhodný program, který nepohoršoval pokrokařské řady. K symbolickému cvičení byla znovu využita oblíbená báseň Boleslava Jablonského z roku

¹¹⁰ *Tak zvané sletové scény*. Orel, 14, č. 11, 1929, s. 167.

¹¹¹ *První veřejné cvičení ve strahovském stadiu*. Orel, 14, č. 15–16, 1929, s. 232–233; *Rozmach Orla*: Tělesná výchova, 7, 1929, č. 2–4, s. 24–33.

¹¹² Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, fond Adolf Vodáček, inv. č. 15, deník 1924–1938.

¹¹³ Doktor Ignác Veselý se v katolickém týdeníku Čech v roce 1929 vyjádřil k oslavám Jana Husa v tom smyslu, že katolíci nejsou proti oslavám Jana Husa, ovšem nelíbilo se jim, jak je jeho osoba vyzdvižována, aniž by podléhala jakékoliv kritice. Především pak poukazoval na ničení českého kulturního dědictví za dob husitských válek: „A což jsou líceny při oslavách Husových doby bouří a válek husitských! Ty doby, kdy krásná země česká byla pustošena a bohaté památky z doby Karlovy ničeny, se kreslí posluchačům jako nejslavnější doby našich dějin a každá porážka vojsk Žižkových jako neštěstí. Bylo k tomu potřeba hodně zmužilosti, ale profesor Pekař, opíraje se o důvody věčné, ji měl a prohlásil, že bitva u Lipan, která byla označována jako porážka demokracie, je vlastně očistným řezem, že jí bylo zapotřebí jako operace, aby národní živel mohl ozdravět. Vojska tábořská byla jmenována krásným názvem Božích bojovníků, ač mezi nimi byli dobrodruzi, kterým loupežení ve válce stalo se řemeslem. Taková pravda ovšem je hodně nepřijemná našim pokrokovým lidem, kteří všude, i ve škole vtlučkají do hlav názory docela jiné, které nemohou ani dost vynachválit.“ VESELÝ, Ignác: *Jak máme pohlížeti na oslavy Husovy*. Čech, 54, č. 150, 2. 7. 1929, s. 1.

1847 *Tři doby země české*. Na rozdíl od sletu v Brně, kde cvičení předváděly studentky, vystupovaly ženy i muži společně. Celou skladbu navíc náčelníci upravili a Rudolf Šetina významně pozměnil hudební doprovod. Sestavy těchto prostných navrhli náčelníci Kostelka, Mastík a Kluncek. Myšlenka celého vystoupení zůstala stejná a cvičenci opět znázorňovali největší milníky českého národa z katolického pohledu. Šlo především o příchod Cyrila a Metoděje. Následovaly bratrovražedné boje, které přinesly „národní úpadek“, ale po něm znovu rozkvet. Dalo by se tedy shrnout, že tři oddíly znázorňovaly mír, válku a převrat.¹¹⁴ Sestavu provádělo 320 mužů a 416 žen. Ženy vytvořily velký kruh s osmi zevními oblouky a muži uvnitř utvořili kříž, poté menší kruh, kam umístili stožár pro vztyčení státní vlajky. Když muži přešli do dvojstupů a vytvořili tak osm ramen, cvičili s ženami naproti sobě a znázorňovali bratrovražedné boje. Ženy kladly důraz na bolestný výraz ve tváři a odvrácely zraky od mužů. Oddíl znázorňující bratrovražedné boje byl zakončen svatováclavským chorálem a prosbou ke sv. Václavovi o ochranu. Třetí oddíl uvedla píseň *Bývali Čechové* a bylo možné zaslechnout i husitský chorál *Kdož jste boží bojovníci*. Tento třetí oddíl byl pojat jako oslava samostatnosti. Muži předváděli „roztrhání pout poroby“ a ženy tančily rytmické tance. Po vítězné fanfáře byla konečně vztyčena státní vlajka jako symbol vítězství národa. Muži gestem rukou vítali samostatnost a znázornili tak vůli ji bránit, zatímco ženy v kleče se vzpaženými rukama v očekávání upíraly zrak na vlajku.¹¹⁵

Orelstvo alespoň zčásti touto skladbou přesvědčilo své odpůrce o tom, že se přizpůsobilo novému zřízení a vychovává své členy v podobně nacionálním duchu, jak tomu bylo u Sokola. I Lidové noviny uznaly úspěch tohoto inovativního národně-katolického cvičení, když napsaly: „Řešení prostorové bylo opravdu krásné. /.../ Celkem daleko předčili Moravané svou scénou skladbu českých cvičenců Rozmach Orla.“¹¹⁶ Naopak sokolské činitele neobměkčilo ani vlastenecky laděné cvičení a dále zesměšňovali sociální skladbu orelského členstva. Mělo se jednat především o „lid většinou zemědělský a sestávající z drobnějších vrstev, málo uvědomělý, ovládaný katolickými kněžími a politickými vůdci, velmi často zfanatizovaný a proto jednostranně zaujatý“.¹¹⁷ Zapomínali ovšem na skutečnost, že do orelských řad patřila také

¹¹⁴ *Hlavní dni orelského sletu v Praze: Úspěch Moravanů. - Bouře nad stadiem. Vystoupení Slováků*. Lidové noviny, 37, č. 338, 8. 7. 1929, s. 2; *Druhé veřejné cvičení ve strahovském stadiu*. Orel, 14, č. 15–16, s. 234.

¹¹⁵ *Svatováclavské dny Československého Orla v Praze*. II. díl. Praha 1929, s. 11.

¹¹⁶ *Hlavní dni orelského sletu v Praze: Úspěch Moravanů. - Bouře nad stadiem. Vystoupení Slováků*. Lidové noviny, 37, č. 338, 8. 7. 1929, s. 2

¹¹⁷ *Tělocvičné slavnosti Orelstva v Praze*. Věstník sokolský, 31, č. 29, 25. 7. 1929, s. 539.

katolická inteligence, vojáci, bývalí českoslovenští legionáři a v neposlední řadě představitelé vrcholné politiky Československa.

Třetí sletový den využili Slováci k prezentaci svého cvičení s názvem *Osvobození Slovenska*. Vystoupení vyjadřovalo podrobení Slovenska Maďarskem a jeho následné osvobození za pomoci československých oddílů roku 1919. Toho roku byla znovu ohrožena celistvost Československého státu, když vojska Maďarské republiky rad přešla do ofenzivy kvůli překročení prozatímní hranice mezi Slovenskem a Maďarskem československou armádou. Slet v Praze roku 1929 znovu připomněl úlohu Orlů-dobrovolníků v boji o Slovensko. Cvičení s názvem *Osvobození Slovenska* předvádělo 62 mužů a 126 žen. Ti vytvořili uprostřed cvičiště hvězdu, v jejímž středu cvičili muži prostná.¹¹⁸ Jako symbol národní hrdosti byla uprostřed cvičící skupiny vztyčena státní vlajka. Celé vystoupení doprovázely skladby *Nad tatrou sa blýska* nebo *Hej Slované*.¹¹⁹

8 Závěr

Československý Orel si získal pověst silné organizace katolického obyvatelstva Československé republiky. Ač ještě v prvních poválečných letech vrcholná politická reprezentace prosazovala po francouzském vzoru naprostou sekularizaci nově vzniklé republiky, československá katolická tradice se přece jen prosadila a úplné oddělení státu a církve nikdy nebylo provedeno.

Ve srovnání se sletem 1922 se druhý slet v rámci tzv. Svatováclavských dnů Orelstva 1929 výrazně odchyloval od symboliky počátku dvacátých let. Bylo to dáno především pominutím těsně poválečné antikatolické vlny v české společnosti a akceptováním Československé strany lidové coby státotvorné, vládní strany. Definitivně bylo postavení římsko-katolické církve v československé první republice upevněno dohodou s papežským stolcem (*Modus vivendi*) z roku 1927. Na Svatováclavských dnech Orelstva se tak organizace prezentovala sebevědoměji jako jeden z pilířů české národní emancipace. Po formální stránce upustila od symbolických sletových scén a spolehla se na osvědčené žánry. Orel se v roce 1929 snažil prezentovat u příležitosti svatováclavského milénia historické sepětí národní a náboženské myšlenky v českých zemích, a to nikoli v husitské verzi, jak to chápal Tomáš Garrigue Masaryk, nýbrž v kontinuitě křesťanské tradice. Zatímco na brněnském sletu vystupoval český a slovenský Orel víceméně soudržně, na SDO byly patrné

¹¹⁸ *Nedělní cvičení*. Lidové noviny, 37, č. 338, 8. 7. 1929, s. 3.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 3.

neshody, které mezi nimi zavládly. Slováci roku 1929 využili cvičení jako příležitosti k symbolické obraně své národní integrity, která byla dle jejich mínění narušována Čechy.

Studie sledovala především symboliku sletových cvičení, kterou porovnávala s obdobnými hromadnými vystoupeními Sokola. Obrazce, jež vznikaly při nástupech cvičenců, se příliš nelišily od sokolského vzoru. Tvary jako kříž, kosočtverec či variace hvězd využívali již Sokolové a Orelstvo se jimi inspirovalo. Rozdíly mezi sokolskými a orelskými slety, popřípadě socialistickými vystoupeními, byly nejvíce patrné na tzv. sletových scénách a symbolických cvičeních. Tento žánr sice Orel přejal od Sokola, ale naplnil ho specifickým obsahem.

RESUMÉ

SYMBOLIKA ORELSKÝCH SLETŮ V BRNĚ 1922 A V PRAZE 1929

Po roce 1918 si Orel jako dlouho prohabsbursky orientovaná organizace postupně získával své místo vedle většího Sokola. Jeho členové a především představenstvo si s sebou z dob monarchie nesli zátěž v podobě obviňování z antirepublikánského smýšlení. Nejpozději po vzniku Československa se však i katolický politický proud postupně s republikánskou myšlenkou identifikoval, což se projevilo také na postojích orelské organizace. Na příkladech orelského sletu v Brně roku 1922 a v Praze roku 1929 můžeme pozorovat, jak se Československý Orel, a do jisté míry i s ním propojená Československá strana lidová, podmínkám nově vzniklé republiky přizpůsobovaly. Nejzřetelněji se to projevilo v choreografiích sletových scén a symbolických vystoupeních, ale také v symbolice propagačních a upomínkových materiálů.

Navzdory antikatolicky orientované většině poválečné politické reprezentace se značná část obyvatelstva stále hlásila k římsko-katolické církvi, což ještě umocnilo připojení Slovenska, které si zachovávalo silně religiózní ráz a katolická církev si zde podržela větší vliv než v Čechách. Vzhledem k atmosféře ve společnosti v popřevratových letech se první celostátní orelský slet konal až roku 1922, nikoli 1920 jako VII. všesokolský slet. Navzdory silnému protikatolickému smýšlení se Československý Orel stal druhou největší organizací svého druhu v republice.

Klíčová slova: Orel, tělocvičné hnutí, katolicismus, klerikalismus, Sokol, kultura, sport

SUMMARY

THE SYMBOLISM OF THE CZECHOSLOVAK OREL SLETS IN BRNO 1922 AND PRAGUE 1929

After 1918 Orel as a pro-Habsburg organisation was gradually starting to find its place next to the larger Sokol. From the times of the monarchy, Orel members and board carried the burden of accusations of anti-republican thinking. Soon after the foundation of the Czechoslovak Republic, the Catholic political movement gradually identified itself with the republican ideals, which registered in the mindset of the Orel organisation. Considering the examples of the 1922 Orel slet in Brno and the 1929 slet in Prague, we can see how the Czechoslovak Orel as well as the Czechoslovak People's Party, which was loosely connected with Orel, conformed to the conditions of the newly founded republic. We can observe it most distinctly in the slet choreography and symbolic performances, but also in the symbolism of promotional and commemorative items.

Despite the anti-Catholic oriented post-war political majority, many people still subscribed to the Roman Catholic Church. This was further amplified by the accession of Slovakia, which kept a strongly religious character and where the Catholic Church retained more power than in the Czech lands. As a result of the post-revolutionary atmosphere, the first national Orel slet took place in 1922, not in 1920 like the 7th Sokol slet. In spite of the strong anti-Catholic views, the Czechoslovak Orel became the second largest organisation of its kind in the country.

Keywords: Orel, gymnastic movement, catholicism, clericalism, Sokol, culture, sport

Translated by Markéta Johnová

Mgr. Sabina Máchová
Staroveská 589
739 44 Brušperk
Česká republika
e-mail: sabi.machova@seznam.cz